

ELEMENTE EPIPALEOLITICE ÎN GRAVETIANUL ORIENTAL FINAL DIN SUD-ESTUL MOLDOVEI

DE

M. BRUDIU

În urmă cu zece ani au fost descoperite primele aşezări paleolitice din sud-estul Moldovei care, după specificul tipologic al utilajului litic, ca şi prin poziţia stratigrafică, au fost atribuite culturii gravetianului oriental, faza finală¹. De asemenea, unele analize datorate lui H. Asvadurov², ca şi concluziile similare ale palinologului M. Cârciumaru care a analizat polenul din sedimentele unor aşezări paleolitice de la Topile — Valea Seacă³, au justificat această încadrare cultural-cronologică. Din aşezarea paleolitică de la Puricani, com. Bereşti—Meria a rezultat un număr însemnat de unelte paleolitice. Acolo, cu ocazia săpăturilor, au fost descoperite trei complexe arheologice pe care le-am considerat locuinţe-atelier ale unor grupuri de vânători. Acestea au avut o durată scurtă, datorită popasului sezonier pe care îl făceau grupurile de vânători în cadrul unor pendulări migratorii, în Podişul Central al Moldovei⁴.

În sud-estul Moldovei au mai fost cercetate şi alte aşezări paleolitice în care s-au descoperit mai puţine complexe-atelier, cum este situaţia la Bereşti—Dealul Taberei (2)⁵, Suceveni (1)⁶, Cavadineşti (1)⁷, Moscu (1), Măluşteni III (1)⁸, Măluşteni IV (1)⁹.

Specificul inventarului litic rezultat din fiecare complex este caracteristic ariei largi a gravetianului oriental, descoperit pe teritoriul Moldovei: bazinul inferior şi mijlociu al Bistriţei, sau în alte aşezări din Podişul Moldovei (Valea Ursului¹⁰, Valea Seacă—Topile¹¹, Strachina—Dorohoi¹², Movileni—Heleşteni¹³).

¹ M. Brudiu, *Paleoliticul superior şi epipaleoliticul din Moldova*, Bucureşti, 1974, p. 51—61. 114.

² H. Asvadurov, Maria Bitiri, P. Vasilescu, SCIV, 23, 1972, 3, p. 314—345. Mulţumim şi pe această cale cercetătorului H. Asvadurov pentru comunicarea rezultatelor asupra profilului pedologic de la Puricani şi Măluşteni.

³ M. Cârciumaru, SCIV, 21, 1970, 4, p. 554.

⁴ M. Brudiu, Danubius, 2—3, 1969, p. 7—9; 4, 1970, p. 3—9; idem, Materiale, 10, 1973, p. 15—18; idem, *Paleoliticul superior...*, p. 113—117.

⁵ M. Brudiu, *op. cit.*, p. 102—104.

⁶ Idem, Danubius, 6—7, 1972—1973.

⁷ Idem, RevMuz, 7, 1970, 6, p. 525—526.

⁸ Idem, *Paleoliticul superior...*, p. 107—109.

⁹ *Ibidem*, p. 109—111.

¹⁰ *Ibidem*, p. 122—124.

¹¹ Al. Păunescu, SCIV, 21, 1970, 4, p. 539—549.

¹² Al. Păunescu, Gh. M. Vasiliu, RevMuz, 4, 1967, 4, p. 364—366; Al. Păunescu, *op. cit.*, 19, 1968, 1, p. 31—39.

¹³ *Ibidem*, 17, 1966, 2, p. 327—329.

Cultura gravetianul oriental se caracterizează printr-un inventar litic format din gratoare, burine, lame *à dos* (retușate abrupt), virfuri de tip zis „La Gravette”, și diferite unelte compuse ca gratoar-burin, gratoar-străpungător ș.a.

Inventarul litic al culturii gravetianului oriental cunoaște în etapa finală un grad foarte avansat de microlitizare. Această caracteristică a fost evidențiată de noi și cu altă ocazie¹⁴. Din săpăturile întreprinse în așezările aparținând gravetianului final, de pe teritoriul județului Galați a rezultat un număr de peste 600 piese reprezentind tipuri specifice acestei culturi. Între acestea se găsesc câteva unelte care nu se cunosc în alte zone din Moldova în această fază culturală. Este vorba, mai întâi, de virful microlitic lucrat cu retușe abrupte pe una sau pe ambele laturi, avind baza retușată drept, sau concav, cu retușe abrupte. Aceste piese se deosebesc de lamele *à dos* trunchiate și retușate prin faptul că retușarea a înaintat adinc în corpul lamei așa cum s-a procedat și la virfurile de tip „La Gravette”. În afară de aceasta, unele piese sînt lucrate de cele mai multe ori pe ambele laturi, cu scopul de a se amenaja un virf ascuțit. Piesele care au fost descoperite pînă acum sînt, din nefericire, fragmentare, lipsindu-le tocmai capătul distal. Considerăm că faptul nu este întimplător, dacă ne gîndim oă cele întregi au fost utilizate în timpul activităților din afara spațiului așezării, iar cele cărora li s-a rupt virful au devenit resturi nefolosite care au rămas în zona locuințelor-atelier.

Astfel de virfuri au fost descoperite în locuința-atelier denumită complexul C din așezarea de la Puricani¹⁵ (fig. 1/1, 2, 4, 5) și cite un exemplar în așezarea-atelier (complexul A) de la Berești — Dealul Taberei¹⁶ (fig. 1/3) și în așezarea de la Moscu¹⁷ (fig. 1/6 și fig. 2).

În legătură cu geneza acestei categorii de virfuri considerăm că ele reprezintă un tip de unealtă descendentă din virful zis „La Gravette” care a dominat o perioadă îndelungată paleoliticul superior. Schimbările survenite în aspectul său prin micșorarea dimensiunilor și retușarea bazei, sînt impuse de o nouă etapă prin care treceau grupurile gravetienilor din sud-estul Moldovei, ca și din alte zone, dealtfel. Așa cum s-a arătat recent¹⁸, în legătură cu geneza formei uneltelor în epoca pietrei, analiza exigentă a datelor experienței umane a generat idei tehnice a căror rezolvare s-a concretizat în formele uneltelor, iar principala lor însușire trebuia să fie funcționalitatea.

Pentru a înțelege, pe de altă parte, cadrul cultural cronologic în care a apărut acest tip de virf, trebuie să apelăm la rezultatele obținute de cercetarea palinologică din țara noastră.

Astfel, potrivit unor cercetări anterioare, s-a considerat că cultura gravetiană din Moldova s-a dezvoltat în patru etape, acestea fiind raportate la poziția stratigrafică a diferitelor nivele arheologice descoperite pe tera-

¹⁴ M. Brudiu, *op. cit.*, p. 53—56.

¹⁵ *Ibidem*, fig. 41/1.

¹⁶ *Ibidem*, fig. 43/1.

¹⁷ Material inedit.

¹⁸ V. I. Kraskovskij, *Arheologija* Kiev, 22, 1977, p. 21—28

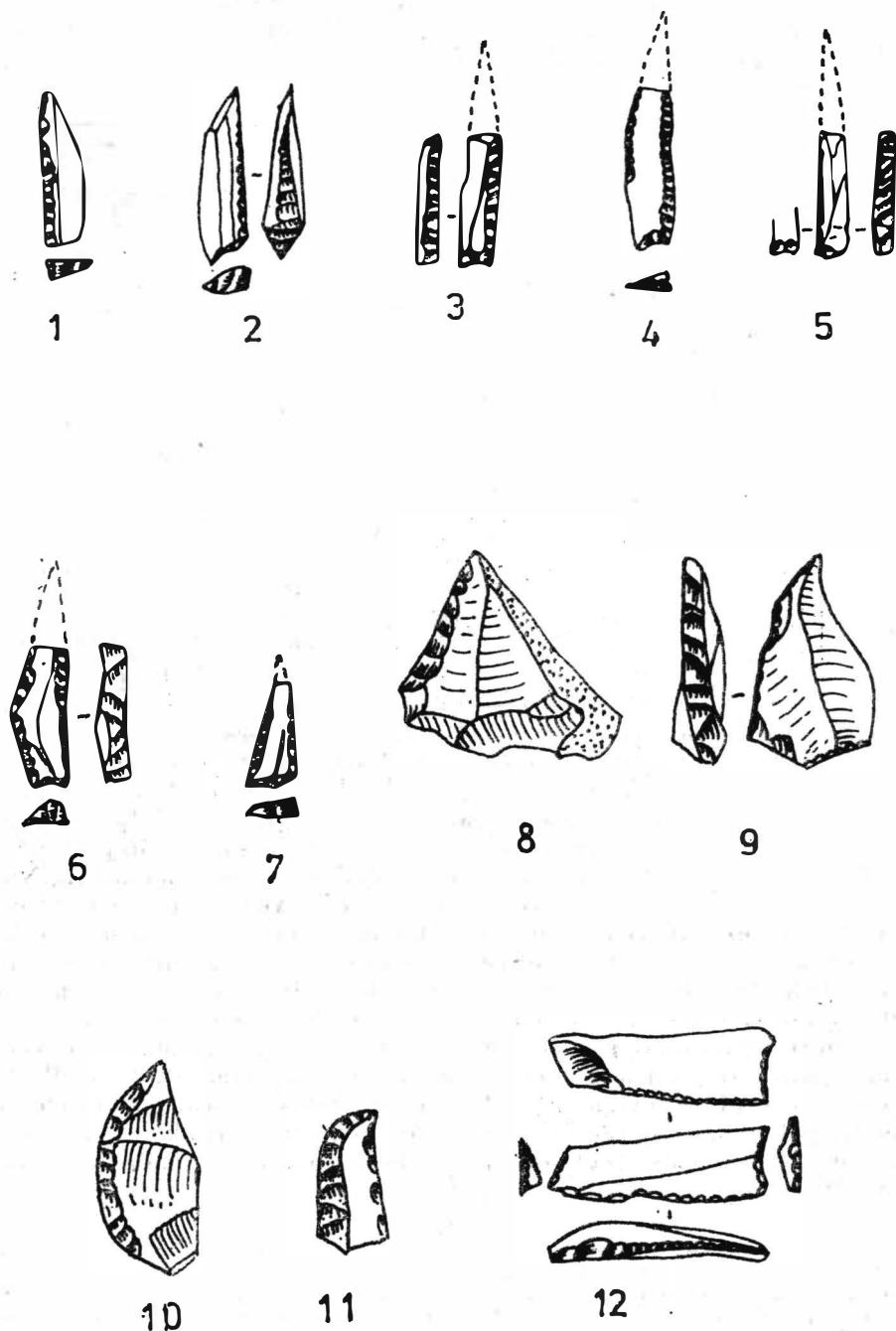

Fig. 1. 1-6 virfuri cu baza retușată; 7 triunghi; 8, 9 virfuri cu o latură retușată; 11 virf de tip azilian; 12 trapez arhaic. 1, 2, 4, 5, 9, 10, 12 Puricani; 3, 7 Berești; 6, 8 Moscu.

sele din bazinul Bistriței mijlocii¹⁹. La această schemă a fost racordată și situația gravetianului din bazinul mijlociu al Prutului²⁰. Etapa gravetianului final se presupunea că s-a dezvoltat în timpul ultimului stadiu al glaciațiunii Würm (3).

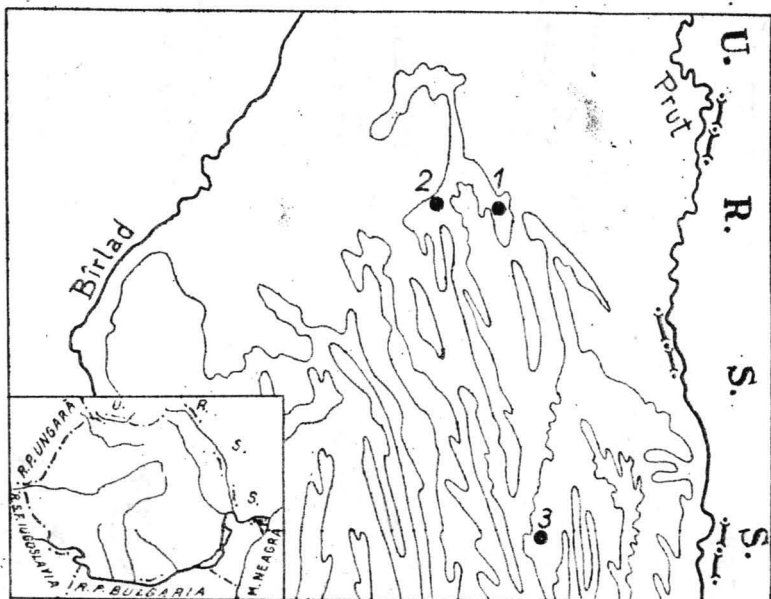

Fig. 2. Zona sudică a Podișului Moldovei cu așezările paleolitice în care au apărut elemente epipaleolitice; 1 Puricani; 2 Berești; 3 Moscu.

În ultimul timp, cercetările paleolitice din țara noastră au beneficiat de concursul analizelor de polen, care au adus schimbări importante în configurația cadrului climatic în care s-a dezvoltat această cultură. Nu ne vom opri aici asupra noii perspective pe care o avem asupra paleoliticului superior din Moldova, ci, ne vom referi numai asupra etapei finale a acestuia.

Analizele palinologice efectuate pe probele de pământ din stațiunea paleolitică Cremenea (depresiunea Întorsura Buzăului) au permis mai întâi detașarea din stratul arheologic atribuit tardenoasianului a unui nivel de locuire aparținând gravetianului oriental final. Din punct de vedere paleoclimatic depozitul galben prăfos atribuit anterior stadiului Würm₃, a fost încadrat în postglaciar și holocen²¹. De asemenea, rezultatele unor analize palinologice în așezări paleolitice din bazinul Ceahlăului au indicat apartenența aceleiași depuneri galben prăfoase, la perioada tardiglaciareului²².

¹⁹ C.S. Nicolăescu Ploșor, Alexandru Păunescu, Fl. Mogoșanu, Dacia, N.S., 10, 1966, p. 16—17, 28; C.S. Nicolăescu Ploșor a propus în mod ipotetic schema cronostatigrafică prin care aurignacianul inferior era încadrat în Würm₁—Würm₂, aurignacianul mijlociu și superior, precum și gravetianul inferior, mijlociu și superior în Würm₂, iar gravetianul final în Würm₃.

²⁰ Al. Păunescu, Dacia, N.S., 9, 1965, p. 23.

²¹ Marin Cârciumaru și Alexandru Păunescu, SCIVA, 26, 1975, 3, p. 317 și 329.

²² Al. Păunescu, Emilia Cârciumaru, Marin Cârciumaru, Pompiliu Vasiliu, SCIVA, 28, 1977, 2, p. 157—184.

În legătură cu depunerea galben prăfoasă trebuie să menționăm că ea se găsește acolo unde, în succesiunea stratigrafică, nu au fost observate fenomene de denudare sau deflație, deasupra depunerii brun-roșcate cu structură nuciformă. Aceasta din urmă a fost considerată ca reprezentând un sol fosil format în interstadiul Würm₂—Würm₃.²³ Or, cercetările palinologice au indicat că solul brun-roșcat s-a format în cel de-al treilea stadiu glaciatic al Würmului, iar depunerea galben prăfoasă de deasupra, în tardiglaciatic. Situația cronostratigrafică referitoare la sfârșitul pleistocenului din Carpații Răsăriteni este similară cu cea din Podișul Moldovei.

Materialul litic din așezările gravetianului oriental din sud-estul Moldovei se întâlnește la partea superioară a depunerii brun-roșcate (B), precum și în solul de tranziție (AB) nisipos prăfos, brun-galben.

Din punct de vedere paleoclimatic orizontul B a fost încadrat de către H. Asvadurov în perioada finală a Würmului, iar orizontul AB în post—Würm—început de holocen, vreme corespunzătoare tardiglaciaticului.²⁴ Prin urmare, noile cercetări palinologice și paleopedologice ne dau posibilitatea să înțelegem mai corect unele elemente noi care apar în această vreme în inventarul arheologic al gravetianului oriental final.

Odată cu schimbările climatice din tardiglaciatic apar și schimbări în regimul florei și faunei, care determină unele inovații ca un reflex de adaptare a omului la noile condiții ale mediului.

Considerăm posibil ca în această vreme să apară arcul a cărui răspindire va avea loc în epipaleolitic. Apariția virfurilor cu baza retușată, în cadrul unor așezări din etapa finală a gravetianului oriental din sud-estul Moldovei, reprezintă un element al tendinței, care se va afirma în epipaleolitic, când se întâlnesc piesele de formă geometrică cum sînt triunghiul, trapezul, romb. Virfurile în discuție pot fi considerate drept triunghiuri arhaice. Referitor la tendința spre geometrizarea pieselor, trebuie să mai adăugăm că nu este întâmplătoare nici prezența unui triunghi veritabil, descoperit tot în așezarea de la Berești, în complexul B (fig. 1/7)²⁵. De asemenea, germeii epipaleoliticului se afirmă în același complex arheologic de la Puricani prin prezența unui virf de tip azilian (fig. 1/10), a unei piese trapeziforme, lucrată pe lamă cu laturile lungi retușate altern, iar laturile neparalele fiind retușate una concav și alta oblic (fig. 1/12). Alături de acestea s-au mai găsit un virf cu baza neretușată, lucrat pe așchie (fig. 1/9). Un virf asemănător cu precedentul (fig. 1/8), precum și un virf similar celui de tip azilian a fost descoperit în așezarea de la Moscu (fig. 1/11).

În gravetianul oriental tendința de a trunchia și retușa baza unui virf pare a fi cunoscută mai demult. Astfel, în stațiunea Molodova V, nivel 7, care este datat la sfârșitul interstadiului Würm₂ — Würm₃, ca și mai târziu în nivelul 3, datat în postglaciatic (Dryas II)²⁶, apar piese din această categorie²⁷.

²³ C.S. Nicolăescu Ploșor, Alexandru Păunescu, Fl. Mogoșanu, *op. cit.*, p. 13 și urm.

²⁴ M. Brudiu, *op. cit.*, p. 114.

²⁵ *Ibidem*, fig. 44/1.

²⁶ A.P. Cernyš, *Paleolit i mezolit Prindnestrovia, Moscova*, 1973, tab. 21.

²⁷ Janus K. Kozłowski, Ștefan Carol Kozłowski, *Pradzieje Europy od XI. do IV tysiąclecia p.n.e.*, Varșovia, 1975, pl. 35/21 ; 36/6.

În sfârșit, mai putem menționa tot din zona Nistrului prezența unor virfuri și trapeze asemănătoare, apărute în nivelul superior din stațiunea Oselivka (Kișla Nedjimova), datată în holocen (boreal), aparținând epipaleoliticului ²⁸.

În gravetianul final din Moldova, se mai cunosc piese cum ar fi o semilună, trei virfuri cu marginea arcuită, retușată, similare virfurilor azi-liene ²⁹, toate descoperite în nivelul de locuire gravetiană de la Ripiceni-Izvor.

Cercetările privind gravetianul final din sud-estul Moldovei dovedesc atât pe cale tipologică, cât și paleopedologică faptul că această fază a paleoliticului a durat și în decursul tardiglaciului. De asemenea, analizele palinologice efectuate de Marin Cârciumarul asupra sedimentelor cu inventar arheologic, din așezările gravetianului final, situate în sud-estul Moldovei, confirmă încă odată că tardiglaciul era deplin instalat în această zonă ³⁰. Chiar dacă în decursul săpăturilor arheologice n-am putut obține cărbune pentru datarea absolută a vreunui complex arheologic din această zonă, rămân însă celelalte repere pe care le-am prezentat aici, pentru a atesta o legătură directă între paleolitic și epipaleolitic.

Acest proces de introducere a unor inovații din punct de vedere tipologic în repertoriul inventarului litic al gravetianului oriental final din sud-estul Moldovei, reprezintă o situație generală în tardiglaciul și la începutul holocenului. Este un fapt remarcabil și de cercetătorul Karel Valoch, care arată, nu demult, că populația din paleoliticul târziu și final a Europei, ne dă un exemplu de adaptare a unei economii neproductive, de vânătoare, pescuit și cules, la condițiile de mediu complet modificate ³¹.

ÉLÉMENTS ÉPIPALÉOLITHIQUES DANS LE GRAVETTIEN FINAL DU SUD-EST DE LA MOLDAVIE

RÉSUMÉ

Les recherches archéologiques pratiquées dans le sud-est de la Moldavie ont mis au jour un riche patrimoine d'outillage lithique appartenant à la période du gravettien oriental final. Dans le mobilier de plusieurs ensembles archéologiques — de Puricani (ensemble C), Berești et Moscu, tous dans le dép. de Galați — sont apparues des pointes ayant l'un ou les deux côtés travaillés « à dos », à la manière des pointes du type La Gravette. Ce qui est caractéristique pour ces pointes, c'est leur base à retouches — concaves ou droites — abruptes, ce qui leur

²⁸ A. P. Cerný, *op. cit.*, fig. 18/34, 35.

²⁹ Al. Păunescu, *Dacia*, N.S., 9, p. 22, fig. 13/4.

³⁰ Marin Cârciumarul, *Contribuții la cunoașterea paleoclimatului și geocronologia paleoliticului din România*, Comunicare ținută la Institutul de arheologie din București, 30 mai 1978.

³¹ Karel Valoch, *Eine endpaläolithische Industrie von Přebice (bez. Břeclav) in Südmähren*, Časopis Moravského Musea, 60, 1975, p. 54.

donne la forme de triangles allongés (fig. 1/1 — 7). Dans ces mêmes ensembles archéologiques on a trouvé des pointes au côté retouché (fig. 1/8 — 9), des pointes de type azilien (fig. 1/10 — 11) et un trapèze à retouches alternes sur les côtés longs (fig. 1/12).

L'apparition de ces éléments typologiques tardenoisien dans le milieu gravettien oriental final est justifiée par le caractère tardif de celui-ci du point de vue chronologique et climatique. Du reste, les recherches palynologiques et paléopédologiques effectuées par M. Circiumaru et H. Asvadurov pour chacun des sites fouillés ont montré que ceux-ci coïncident avec la phase de végétation du pin (fin du tardiglaciaire et commencement de l'holocène).

EXPLICATION DES FIGURES

- Fig. 1. 1—6 pointes à base retouchées; 7 triangle; 8, 9 pointes à un bord abattu; 11, 12 pointes aziliennes; 12 trapèze archaïque. 1, 2, 4, 5, 9, 10, 12 Puricani; 3, 7 Berești; 6, 8 Moscu
- Fig. 2. Carte des découvertes paléolithiques finales du sud-est de la Moldavie: 1 Puricani; 2 Berești; 3 Moscu.

